

UDK 94(37)
Be24

Mary BEARD
POMPEII
The Life of a Roman Town
Profile Books, 2009

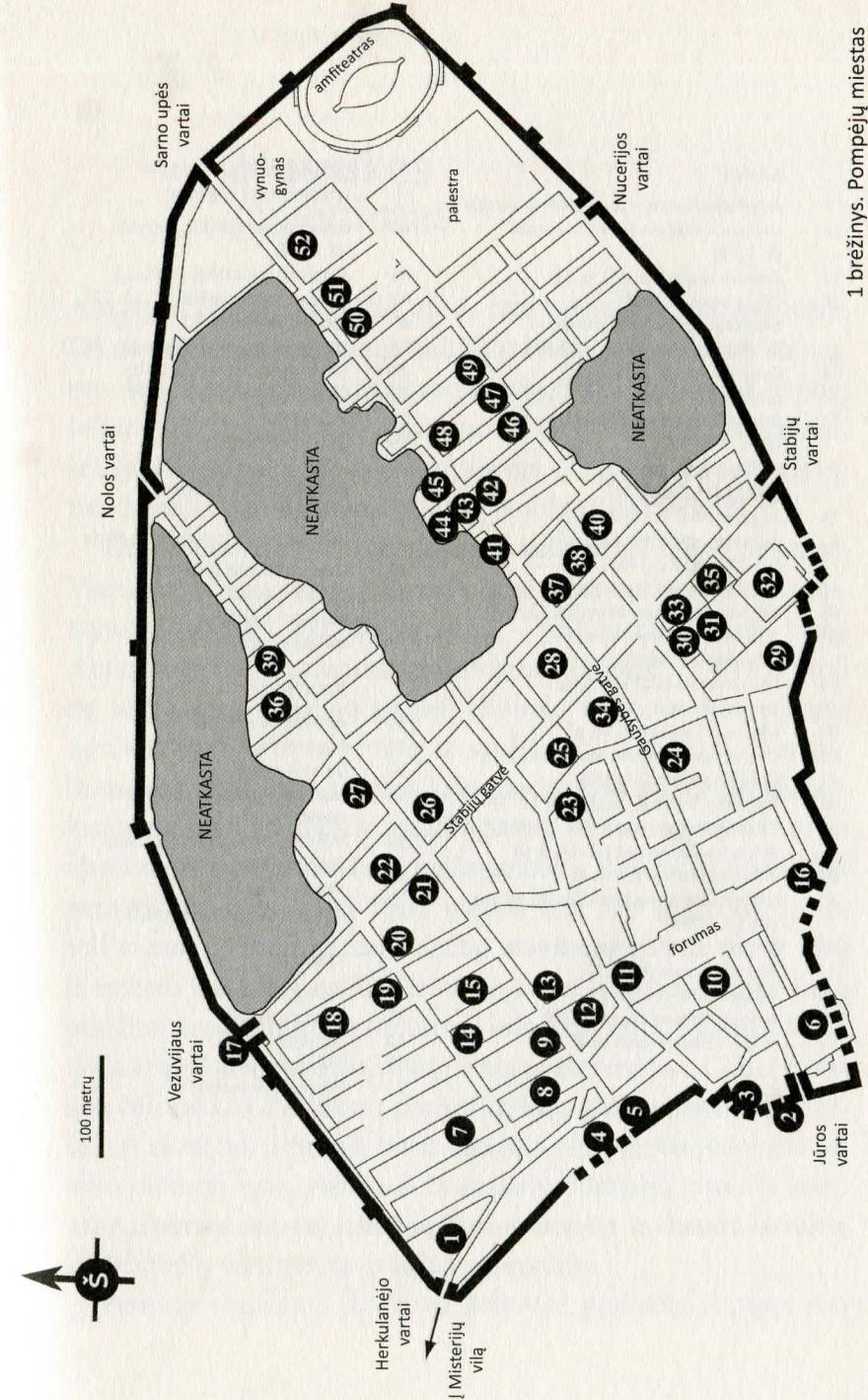
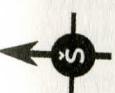
Knyga išleista Lietuvos kultūros tarybai parėmus

Copyright © Mary Beard, 2008

ISBN 978-609-466-132-7

© Audronė Kučinskienė,
vertimas į lietuvių kalbą, 2015
© „Tyto alba“, 2015

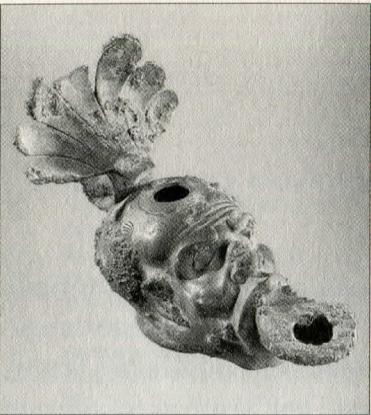
NAMAI	UŽKANDINĖS, SMUKLĖS IR KOMERCINIAI PASTATAI
22 Amaranto namas – žr. Amaranto smuklė	43 Skaisčiųjų įsimylėjelių kepykla (V. 1. 26)
	46 Amaranto smuklė (II. 9. 11–12)
37 Lucijaus Cecilius Jukundo namas (V. 1. 26)	41 Azelinos termopolijus (IX. 11. 12)
38 Kaskos Longo namas (I. 6. 11)	47 Euksino smuklė (I. 11. 10–11)
Cėjų namas (I. 6. 15)	14 Merkurijaus gatvės užeiga (VI. 10. 1)
38 Skaisčiųjų įsimylėjelių namas – žr. Skaisčiųjų įsimylėjelių kepykla	20 Salvijaus smuklė (VI. 14. 36)
24 Gydytojo namas (VIII. 5. 24)	25 Sitičiaus užeiga (VII. 1. 44–45)
34 Epidaius Rufo namas (IX. 1. 20)	23 viešnamis (VII. 12. 18–20)
7 Etruskiškos kolonos namas (VI. 5. 17–18)	49 garo parduotuvė (I. 12. 8)
5 Fabijaus Rufo namas (VII. 16 [ins. occ.]. 22)	KITI VIEŠOSIOS PASKIRTIES STATINIAI IR KT.
15 Fauno namas (VI. 1. 22)	apie forumo statinius žr. 14 planą
4 Auksinės apyrankės namas (VI. 17 [ins. occ.]. 42)	35 dengtas teatras (odėjas)
42 Indiškos statulėlės namas (I. 8. 5)	31 didysis teatras
45 Julijaus Polibijaus namas (IX. 12. 1–3)	32+39 gladiatorių barakai
51 Jūrų Veneros, arba Veneros kriaukleje namas (III. 3. 3)	17 vandens talpykla
36 Marko Lukrecijaus Frontono namas (V. 4a)	ŠVENTYKLOS
40 Menandro namas (I. 10. 4)	10 Apolono šventykla
50 Oktavijaus Kvartijono namas (III. 2. 2)	13 Augusto Fortūnos šventykla
21 Orfėjo namas (VI. 14. 20)	30 Izidės šventykla
44 Dirbančių tapytojų namas (IX. 12. 9)	11 Jupiterio, Junonos ir Minervos šventykla
18 Neapolio princo namas (VI. 15. 7–8)	29 Minervos ir Herkulio šventykla (Trikampis forumas)
9 Poeto tragiko namas (VI. 18. 3–5)	6 Veneros šventykla
27 Triklinijaus namas (V. 2. 4)	33 Jupiterio Meilichijo šventykla
3 Umbricijaus Skauro namas (VII. 16 [ins. occ.]. 12–15)	TERMOS
48 Veneros su bikiniu namas (I. 11. 6)	26 Centrinės termos
1 Vestalių namas (VI. 1. 7)	12 Forumo termos
19 Vetijų namas (VI. 15. 1)	16 Sarno termos
8 Arijaus Polijono insula (VI. 6)	28 Stabijų termos
52 Julijos Felikės dvaras (II. 4. 2)	2 Priemiesčio termos

Nutrūkės gyvenimas

Ankstyvą 79 m. rugpjūčio 25 d. rytą pemzos lietus jau rimo. Tai atrodė tinkamas metas palikti miestą ir pasirūpinti saugumu. Padrikai nusitęsus grupė daugiau nei dvidešimties bėglių, ieškojusių prie globsčio pastatuose, kol siautėjo bauginanti kruša, dabar pabandė pasiekti vienus iš rytinių miesto vartų, tikėdamiesi ištirūkti iš vulkaninio bombardavimo rato.

Dar keletas jau buvo išmèginę šį kelią prieš kelias valandas. Viena pora bėgo nešina tik raktu (kad ir ką juo buvo užrakinę – namus, kambarį, skrynią ar dėžę, – tikriausiai tikėjos vieną dieną sugrižti) ir vienintelę bronzinę lempelę (1 pav.). Šioji ne kažin kiek tegalėjo padėti aklineje tamsoje, išsiveržusio ugnikalnio debesims uždengus saulę. Tačiau tai buvo brangus ir madingas daiktas, išlietas kaip juodaodžio afrikiečio galva – kruopelė mus trikdantį išradę gumo, su kuriuo nuolat susidursime Pompéjuose. Pora neišsigelbėjo. Užversti krintančios pemzos, jie buvo rasti 1907 metais ten, kur ir parkrito, netoli vienos iš didingų kapaviečių, stovinčių abipus šio ir kitų iš miesto vedančių kelių. Tiksliau sakant, jiedu susmuko šalia prašmatnaus paminklo moteriai, mirusiai turbūt prieš kokius 50 metų, Eskvilijai Polai, Numerijaus Herenijaus Celso žmonai. Mirusi vos dvidešimt penkerių, kaip galime iškaityti užraše ant akmens, ji turbūt buvo daugiau nei perpus jaunesnė už savo turtuolių vyra, vienos iš žymiausių Pompéjų giminės narį, užsitarnavusį laipsnį romėnų kariuomenėje ir dukart išrinktą aukščiausiu vietinės savivaldos pareigūnu.

Pemzos sluoksnis jau buvo keliomis pėdomis išaugės tuo

1. Žmogaus galvos ar pėdos formos lempelės buvo madingos I a. po Kr. Aliejus buvo įpilamas per skylę kakte, o dagtis užde-gama burnoje. Kartu su žiedla-piais, atstojančiais rankenėle, ji yra 12 cm ilgio.

sédinčios deivės Fortūnos („Laimės“) sidabrinę statulėlę ir dar sauja auksinių bei sidabriniai žiedų – vieną jų su grandinėle prikabintu plonu sidabriniu falu, galbūt sėkmę nešančiu amuletu (tai dar vienas dalykas, kurį dažnai sutiksime šioje knygoje). Kitos turėjo savuosius brangių mažmožių rinkinelius: sidabrinę vaistinėlę, nedidelį dingusios statulėlės pagrindą ir keletą raktų – viskas sudėta į medžiaginę rankinę, – taip pat medinę papuošalų dėžutę su vériniu, auskarais, sidabro šaukšteliu ir vėl keletą raktų. Be to, jos nešesi pinigų, kiek įstengė pasiimti: vienos – kiek pakliuvo po ranka grynujų, kitos – kiek buvo užslėpusios namuose arba savo krautuviu pajamas. Bet ne po daug. Viską sudėjus, visa grupė teturėjo vos 500 sester-cijų, t. y. Pompėjų mastu maždaug tiek, kad pakaktų nupirkti mulą. Kai kuriems šios grupės žmonėms pavyko nusigauti tolėliau už ankstesnį porą. Maždaug penkiolika jau buvo pa-siekę kitą paminklą, už dvidešimties metrų palei tą patį kelią

stovintį Marko Obelijaus Firmo kapą, kai juos parbloškė tai, ką dabar vadiname Vezuvijaus piroklastiniu srautu – mirtinas, visa deginantis, didžiulių greičiu judantis dujų, vulkaninių pe-lenų ir išsilydžiusių uolienu mišinys, prieš kurį niekas negalejo atsilaikti. Kai kurių jų kūnai buvo rasti susipynę, matyt, be-sistengiant užsikabinti už medžių šakų. Galbūt mitriausi iš jų, beviltiskai stengdamiesi išsigelbėti, nusitvėrė už aplink kapus augusių medžių; bet greičiau ta pati banga, nužudžiusi bēglus, su savimi neše ir medžius, versdama juos ant žmonių.

Obelijaus Firmo kapui pasisekė kur kas labiau. Tai buvo dar vienas Pompėjų didžiūnas, miręs keliais dešimtmečiais anks-čiau, pakankamai seniai, kad antkapio šonai būtų pradėti nau-doti kaip skelbimų lenta. Dar ir dabar galime ant jo perskaityti gladiatorių kovas reklamuojančius skelbimus ir daugybę pake-verzotų užrašų, paliktų pro kapą éjusiu dykinėtojų: „Habitas

2. Gipsinės aukų kūnų atliejos nuolat primena apie jų žmogiškąją prigimtį – jie buvo lygiai tokie kaip mes. Ši nepamirštama mirštančio vyro, rankomis užsidengusio veidą, atlieja padėta saugoti archeologinėje vietovėje esančiame sandėlyje. Dabar atrodo, kad jis aprauda savo įkalnimą.

sveikina Isą“, „Skepsinijanas sveikina Okazą“ ir t. t. Matyt, Habito draugai atsakė dideliu falu su kiaušiniais ir žinute: „Habitū sveikina bičiuliai iš visur“. Viršuje tikrasis Obelijaus Firmo antkapinis įrašas skelbė, kad jo laidotuvų išlaidas, sudariusias 5 tūkst. sestercijų, padengusi miesto taryba, o kažkoks vietas pareigūnas pridėjęs dar tūkstantį sestercijų smilkalam ir „skydui“ (tikriausiai portretui ant skydo – roménams būdingam antkapio tipui). Kitaip tariant, šių laidotuvų kaštai buvo daugiau nei dešimtkart didesni už tą sumą, kurią visa bėgilių grupė sugebėjo pasiimti bėgdami į saugų prieglobstį. Pompējai buvo turtuolių ir vargšų miestas.

Galime atsekti daugybę kitų istorijų apie bandymus išsigelbėti. Beveik 400 kūnų buvo rasta pemzos sluoksniuose ir dar kone 700 – sustingusiose piroklastinės srovės liekanose. XIX a. išrasta gudri technologija padėjo daugelį jų tikroviškai atkurti tokius, kokie jie buvo mirties akimirką: gipsu užpildant ertmes, susidariusias yrant kūnamis ir drabužiams, atkuriamos net atsismaukusios tunikos, paslėpti veidai ir baisios aukų grimasos (2 pav.). Gatvėje netoli forumo rasta keturių žmonių grupelė tikriausiai buvo išsigelbėti bandžiusi šeima. Tėvas ėjo priekyje – stambus vyras plačiai suželusiais antakiais, kaip parodė atlieja. Jis buvo prisdengęs galvą apsiaustu, kad apsaugotų nuo krintančių pelenų bei skeveldrų, ir nešesi keletą auksinių papuošalų (paprastą žiedą ir keletą auskarų), kelis raktus ir šikart jau nemenką pinigų sumą – apie 400 sestercijų.

* Visas lotyniškas citatas, jei nenurodyta kitaip, išvertė ir nuorodas pateikė šios knygos vertėja. Dauguma Pompėjų įrašų versta iš *Lotyniškų inskripčijų korpuso* (*Corpus inscriptionum Latinarum*). Čia minimū grafičių vertėjai nepavyko rasti – jų korpuose dar nėra, nes Obelijaus Firmo kapas atrastas tik 1975 m. Tačiau kitose Pompėjų vietose yra panašių įrašų su Habitū vardu, pvz., *Habitus Issae salutem* (*CIL IV*, 8954). (Čia ir toliau visos pastabos vertėjos)

Dvi mažos dukrelės sekė paskui tėvą, o motina ējo paskiausiai. Ji pasikaišė drabužį, kad būtų lengviau eiti, o nedideliamė krepšyje nešė dar keletą šeimos vertybių (kelis šaukštelius, porą taurių, medalioną su Fortūnos atvaizdu, veidrodį) ir mažą figūrėlę tupinčio berniuko, susisiautusio į apsiaustą, pro kurio apačią kyšo basos pėdos. Tai nesudėtingas dirbinys, tačiau pagamintas iš gintaro, tikriausiai nukeliavusio šimtus kilometrų iš artimiausios vienos, kur buvo tiekiamas prie Baltijos jūros – todėl ir vertinamas.

Kiti radiniai byloja apie kitus gyvenimus. Ten būta gydytojo, kuris bėgo užsikabinęs savo įrankių dėžutę, bet buvo užkluptas lemtingosios bangos, kirsdamas palestrą (didelę atvirą sporto aikštę) netoli amfiteatro, mėgindamas nusigauti prie vienų iš pietinių miesto vartų. Miesto viduryje, didžiulio namo sode, atrastas vergas, kurio judesius aiškiai apsunkino geležiniai pančiai ant kojų. Deivės Izidės žynys ar galbūt šventyklos tarnas susivyniojęs prigriebė kai kurias šventyklos brangenybes, kad išgelbėtų bėgdamas, tačiau žuvo, nenubėgęs nė 50 metrų. Ir dar, žinoma, turtingai pasipuošusi ponia, rasta viename iš gladiatorių barakų kambariu. Šitai ne kartą buvo aprašyta kaip gražus aukštuomenės romenių potraukio rusviems gladiatorių

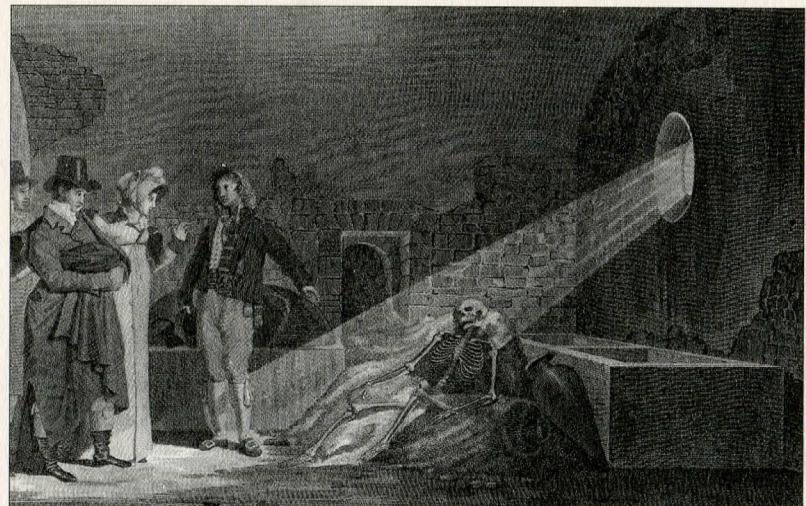

3. Kažkieno brangus daiktas? Ši nedidukė tupinčio berniuko figūrėlė iš raudonojo Baltijos gintaro buvo rasta su vienu iš nelaiminguju bėgilių. Vos 8 cm aukščio, jis galbūt vaizdavo vieną iš romeniškų mimų, Pompējuose mėgstamos pramogos, veikėjų (p. 336).

kūnams pavyzdys. Šiuo atveju, regis, viena jų užklupta netinkamu laiku netinkamoje vietoje, kad jos svetimavimas būtų apnuogintas istorijos žvilgsniui. Tačiau iš tikrujų tai kur kas nekaltesnis vaizdelis. Tikriausiai moteris visai nebuvo pasimatyme, bet ieškojo barakuose prieglaudos, kai bėgant iš miesto eiti pasidarė per sunku. Pagaliau net jeigu tai ir buvo sutartas susitikimas su jaunu meilužiu, mirtį ji pasidalijo kartu su septyniolika kitų žmonių ir dviem šunimis – visų jų palaikai rasti tame pačiame kambarėlyje.

Žuvusių Pompėjų miestiečių kūnai visada buvo vienas įspūdingiausiu sugriautojo miesto vaizdų ir traukos objektų. Vykstant pirmiesiems kasinėjimams XVIII–XIX a., palaikai būdavo patogiai „atrandami“ karališkosios šeimos narių ar kitų garbingų lankytøjų akivaizdoje (4 pav.). Romantiškus keliautojus sukrėsdavo mintis apie šiurpią nelaimę, ištikusią sielas nelaimingųjų, kurių žemiškujų palaikų liudytojais jie buvo, jau neminint bendresnių pasvarstymų apie pavojingą žmogiškosios būties trapumą, kuriuos sukeldavo visa ši patirtis. Hester Lynch Piozzi, anglų rašytoja, savo pavardę gavusi santuokoje su italu muzikos mokytoju, 1786 m. apsilankiusi vietovėje, puikiai perteikė (ir šiek tiek parodijavo) šias reakcijas: „Kokias bauginančias mintis sukelia šis vaizdas! Koks siaubingas suvokimas, kad tokia scena gali būti suvaidinta vėl iš naujo jau rytoj ir kad šiandienos žiūrovai gali tapti reginiu ateinančio amžiaus keliautojams, kurie, supainiojė mūsų kaulus su anū neapoličių, gali parsivežti juos į savo gimtuosius kraštus.“

Vienas iš garsiausių pirmųjų kasinėjimo metų radinių buvo moters krūties atspaudas, rastas XVIII a. aštuntajame dešimtmetyje dideliame name, vadinojoje Diomedu viloje, tuo už miesto sienos. Kone šimtmečiu anksčiau buvo ištobulinta atliejų technika, kai kūno paliktos ertmės užpildomos gipsu – sustingusi masė leisdavo kasinėtojams pamatyti visą mirusiojo pavidalą, net ir lavoje atsispaudusius plaukus. Vienintelė šios

4. Žymūs Pompėjų lankytaji stebi specialiai jiems surežisutotus kasinėjimus. Šioje graviūroje Austrijos imperatorius apžiūri griaucius, 1769 m. rastus name, jo garbei pavadintame Imperatoriaus Juozapo II name. Jo draugijoje esanti moteris žvelgia su daug didesniu susidomėjimu.

medžiagos dalis, kurią jie sugebėjo sėkmingai ištraukti ir išsau-goti, buvo toji krūtis, padėta apžiūrai šalia esančiam muziejuje, ir greitai tapusi turistų traukos objektu. Savu laiku ji tapo garsios Théophile’io Gautier novelės *Arria Marcella* įkvėpimo šaltiniu. Joje pasakojama apie jauną prancūzą, kuris, netekęs galvos dėl muziejuje pamatytois krūties, persikelia į senovės miestą (kelionė laiku čia keistai persipina su svarstymais apie trokštamą dalyką ir fantazijomis), kad surastų, o gal išrastų savo mylimąją – svajonių moterį, vieną paskutinių Diomedu viilos gyventojų. Deja, pati krūtis, nepaisant jos garsumo, tiesiog dingo, ir XX a. šeštajame dešimtmetyje surengta jos medžioklė neatskleidė nė menkos užuominos apie jos likimą. Vienas iš spėjimų yra toks, jog ištisa kruša žalojančią bandymą, atlirkę smalsių XIX a. mokslininkų, atvedusi prie jos suirimo: taip sakant, dulke buvai, dulke pavirsi.

Žuvę pompėjiškiai užvaldė ir mūsų amžių. Primo Levi